

Edukacyjna wartość wystawy w Muzeum Okręgowym w Koninie Słoń leśny – *Palaeoloxodon antiquus* z odkrywki „Józwin” Kopalni Węgla Brunatnego „Konin”

Marzena Fedorowicz¹, Izabela Lorek²

M. Fedorowicz

I. Lorek

The educational value of the exhibition at the District Museum in Konin: *The straight-tusked elephant – Palaeoloxodon antiquus* from the Józwin open pit of the Konin Lignite Mine. Prz. Geol., 67: 675–677.

Abstract. This article presents the educational value of the exhibition: “The straight-tusked elephant – *Palaeoloxodon antiquus* from the Józwin open pit of the Konin Lignite Mine”, which is displayed at the District Museum in Konin. The exhibition is located in the department of nature. There are original skeletal bones of the straight-tusked elephant *Palaeoloxodon antiquus* (Falconer & Cautley, 1847) and a life-sized model showing the reconstruction of the possible appearance of the straight-tusked elephant. The almost complete skeleton of a male elephant from the collection of the District Museum in Konin is one of the largest and most complete skeletons in Europe. The exhibition was created owing to the cooperation with scientists

from the Department of Paleozoology of the University of Wrocław. The presence of additional visual tables related to the evolution and the occurrence of prehistoric proboscideans significantly increases the value of the exhibition for educational purposes. It is possible here to comprehensively develop children and youth’s competencies by conducting interdisciplinary classes using exhibition resources.

Keywords: education, nature exhibition, straight-tusked elephant, District Museum in Konin

We współczesnym systemie edukacji duży nacisk jest kładziony na wykorzystanie w procesie nauczania technologii informacyjnej. Coraz większa dostępność takich pomocy dydaktycznych, jak np. filmy, animacje i wystawy wirtualne, stwarza wrażenie, że bezpośredni kontakt z eksponatem muzealnym staje się zbędny. Nic bardziej mylnego, wycieczka do muzeum jest bowiem doskonałym narzędziem edukacyjnym na wszystkich etapach nauczania.

Lokalne instytucje kultury umożliwiają nauczycielom prowadzenie ciekawych zajęć interdyscyplinarnych. Jednym z takich inspirujących miejsc jest Muzeum Okręgowe w Koninie, które może się poszczycić bogatą kolekcją eksponatów przyrodniczych oraz zabytków kultury i sztuki. Muzeum mieści się w zamku z XV w., usytuowanym przy południowo-wschodnim brzegu Jeziora Gosławickiego, oraz w należących do zespołu zamkowego budynkach dworskich. W zabytkowych salach zamku są eksponowane liczne wystawy stałe i czasowe. Na terenie muzeum, od północnej strony niedawno odrestaurowanego XIX-wiecznego spichlerza, urządzono skansen maszyn i urządzeń górniczych. Do muzeum w Koninie należy także skansen etnograficzny z obiektami dawnej architektury drewnianej regionu. Nie sposób też nie wspomnieć o parku otaczającym muzeum. Stanowi on swoiste arboretum z licznymi gatunkami drzew o dużym znaczeniu edukacyjnym.

Od stycznia 2010 r. w budynku zabytkowego spichlerza w Muzeum Okręgowym w Koninie jest udostępniana stała wystawa poświęcona wielkiemu znalezisku – plejstoceniowskiemu słońowi leśnemu z odkrywki *Józwin* kopalni węgla brunatnego w Koninie. Ekspozycja ta doskonale nadaje się do realizacji ogólnych i szczegółowych celów nauczania zawartych w podstawie programowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2017 r. poz. 356). Na wystawie są prezentowane oryginalne kości szkieletu

słonia leśnego *Palaeoloxodon antiquus* (Falconer & Cautley, 1847) oraz naturalnych rozmiarów model słonia leśnego (ryc. 1 i 2). Rekonstrukcja ta została wykonana przez Krzysztofa Kuchnio we współpracy z plastyczką Martą Szubert.

Słoń leśny miał duże, prawie proste ciosy. Był większy od mamuta włochatego i współczesnych słońi (Jakubowski, 1988). Dorosłe samce mogły dochodzić do ok. 4 m wysokości w kłębie i ważyć 7 t (Nadachowski i in., 2015). Umieszczenie tak dużego modelu w sali ekspozycyjnej wymagało zmian konstrukcji budynku, ponieważ przekraczał on wysokość jednej kondygnacji (ryc. 1).

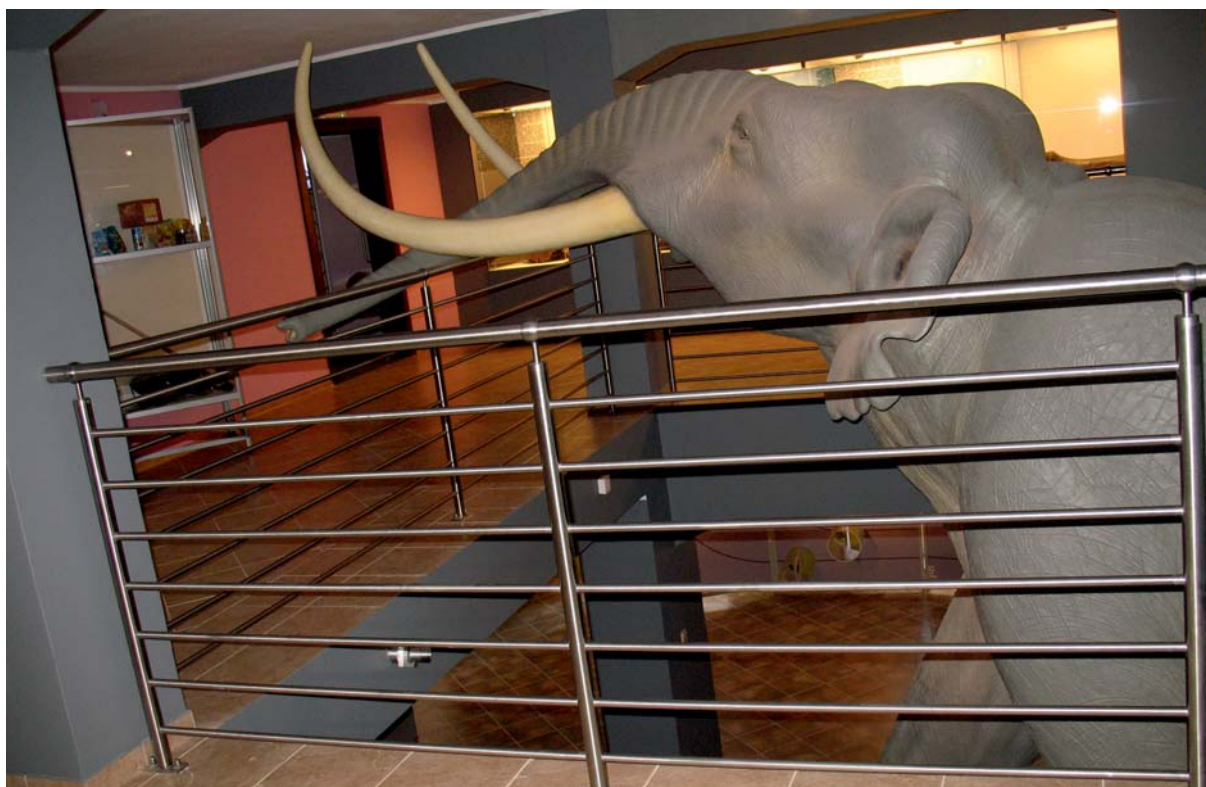
W kolejnych ciepłych okresach plejstocenu, tj. interglacjalach, słońie leśne dość licznie występowały w prawie całej Europie. Preferowały środowisko leśne i klimat umiarkowany, a w okresach ochłodzeń wycofywały się na południe kontynentu. Tak było aż do interglacjału eemskiego (130–115 tys. lat temu). Później jego populacja zaczęła się zmniejszać. Najdłużej gatunek ten przetrwał w północnej Hiszpanii – datowanie zębów z Cueva del Castillo dało wynik ok. 48–45 tys. lat BP (Nadachowski i in., 2015).

Karłowate podgatunki lub też gatunki słońi – wywodzące się od kontynentalnego olbrzymia – zasiedlały w plejstocenie wyspy Morza Śródziemnego, np. *Elephas (Palaeoloxodon) falconeri* miał 1 m wysokości w kłębie. Te słońiowe „maluchy” przetrwały do początku holocenu (do ok. 10 tys. lat BP) na Cyprze, a do środkowego holocenu na wyspie Tilos na Morzu Egejskim (Nadachowski i in., 2015).

W Europie pozostałości słonia leśnego są bardzo częste, ale ich kompletne lub prawie kompletne szkielety to rzadkość (Pawłowska, 2015). Szkielet samca słonia należący do zbiorów konińskiego muzeum jest jednym z największych (4,05 m wysokości od śródreżca do górnego końca łopatki) i najbardziej kompletnych na naszym konty-

¹ Wyższa Szkoła Pedagogiczno-Techniczna w Koninie, ul. Powstańców Wielkopolskich 16, 62-510 Konin; botan@poczta.onet.pl

² Muzeum Okręgowe w Koninie, ul. Muzealna 6, 62-505 Konin-Gosławice; izabela.lorek@muzeum.com.pl

Ryc. 1. Model słonia leśnego w Muzeum Okręgowym w Koninie. Fot. I. Lorek, Arch. MOK

Ryc. 2. Ekspozycja kości słonia leśnego, które odnaleziono w Kopalni Węgla Brunatnego *Konin*. Fot. I. Lorek, Arch. MOK

nencie. W Polsce znaleziono tylko 3 względnie kompletne szkielety tego gatunku. Poza Koninem są one przechowywane w zbiorach Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie (szkielet słoniocy z Ciechanowa) i w Muzeum Ziemi PAN (samiec z Warszawy). Wszystkie trzy szkielety są datowane na interglacjał eemski (Nadachowski i in., 2015).

Historia odkrycia szkieletu słonia jest bardzo interesująca. Na kości natrafiono w 1984 r. (ryc. 3), w czasie eksploatacji odkrywki *Joźwin* Kopalni Węgla Brunatnego *Konin*. Wstrzymanie prac górniczych i szybka reakcja archeologów z Muzeum Okręgowego w Koninie uchroniły to cenne znalezisko przed zniszczeniem. Pierwsza konser-

wacja kości słonia odbyła się w 1984 r. w Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Kolejna jest prowadzona etapami od 2017 r. w Zakładzie Konserwacji Elementów i Detali Architektonicznych Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Wystawa powstała dzięki współpracy z naukowcami z Zakładu Paleozoologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Można na niej zobaczyć m.in.: mapę występowania słonia leśnego w plejstocenie Europy; układ kości w osadzie po odkryciu szkieletu; profil Józwin z miejscem znalezienia szkieletu w 1984 r.; zmianę szaty roślinnej i fauny w plejstocenie oraz fragment drzewa rodowego trąbowców. Warto podkreślić, że niektóre elementy wystawy są sukcesywnie modyfikowane. Zmiany te są nakierowane głównie na użyteczność edukacyjną ekspozycji, aby uatrakcyjnić prowadzenie lekcji muzealnych, ale też zainteresować gości z innych grup wiekowych. Model słonia w skali 1: 1, który ukazuje jego prawdopodobny wygląd, jest niewątpliwie atrakcją edukacyjną dla licznego grona młodszych dzieci, które chętnie zwiedzają wystawę. Stanowi też przykład kunsztu artystycznego, co również może być aspektem edukacyjno-motywacyjnym.

Tematyka wystawy umożliwia zilustrowanie licznych zagadnień na wielu przedmiotach – na lekcji biologii można m.in. wskazać, że różnorodność biologiczna i zmiany ewolucyjne zależą od warunków środowiskowych, a na geografii na przykładzie analizy zmian zasięgów występowania trąbowców w plejstocenie można uzmysłowić młodzieży wpływ zmian klimatycznych na rozprzestrzenienie gatunków flory i fauny na Ziemi. Warto też rozważyć przygotowanie zajęć interdyscyplinarnych. Należy pamiętać, że trud przyswajania wiedzy może okazać się lżejszy, jeśli zostanie skorelowany z przyjemnymi odczuciami – zachwyty, zaciekawienia itp. – a doznań tych dostarcza sam model słonia.

Ciekawym przykładem wykorzystania wystawy na potrzeby turystyki jest *Czarny szlak rowerowy słonia leśnego*. Kluczowymi punktami tego szlaku są wystawa w Muzeum Okręgowym w Koninie oraz tablica informacyjna nieopodal miejsca odnalezienia szczątków słonia na terenie Mały Kleczewskiej. Mapę szlaku można zobaczyć na stronie <http://mastrycht.com.pl>. Szlak został opracowany i oznaczony przez grupę terenową Mastrycht za pomocą oryginalnego piktogramu (autorstwa Krzysztofa Kuchnio), który został naniesiony na przydrożnych słupach, głazach narzutowych oraz obiektach przemysłowych.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu: ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności, rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki i wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2017 r. poz. 356). Również niektóre szczegółowe zagadnienia zapisane w podstawie programowej kształcenia jasno wskazują na to, że do ich nauczania można wykorzystać wystawę słonia leśnego.

WNIOSKI

Ekspozycja słonia leśnego w muzeum w Koninie daje szerokie możliwości edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych i przyczynia się do promowania regionu w innowacyjny sposób. Pozwala także na realizację zaleceń podstawy programowej nauczania szkolnego, w której podkreślono wagę dokonywania obserwacji właśnie w muzeach przyrodni-

Ryc. 3. Górnik z kością słonia leśnego wydobytą z odkrywki Józwin KWB w Koninie – luty 1984 r. Fot. M. Ciesielski, Arch. MOK

cych. Na dodatek bogata kolekcja dendrologiczna, zgromadzona w parku okalającym budynki muzeum w Koninie, jest świetnym obiektem do wypełnienia zalecenia podstawy programowej dotyczącego obserwacji w ogrodach botanicznych. Sukcesywne zmiany w formach i sposobach ekspozycji zasobów muzeum podążają za duchem przemian technologicznych i uwzględniają wykorzystanie najnowszych technologii, m.in. tablic interaktywnych, które rozwijają kompetencje naukowo-techniczne.

LITERATURA

- <http://mastrycht.com.pl>
 JAKUBOWSKI G. 1988 – Stanowisko słonia leśnego *Palaeoloxodon antiquus* (Falconer & Cautley, 1847) w górnym plejstocenie odkrywki Józwin Kopalni Węgla Brunatnego Konin. [W:] Muzeum Okręgowe w Koninie, Zesz. Muz. 2.
 NADACHOWSKI S., MARCISZAK A., RIDUSH B., STEFANIAK K., WILCZYŃSKI J., WOJTAŁ P. 2015 – Eksploatacja zasobów fauny przez społeczności paleolityczne łowiecko-zbierackie na przykładzie strefy pery- i metakarpackiej. [W:] Łanczont M., Madeyska T. (red.), Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej. Wyd. UMCS, Lublin: 837–910.
 PAWŁOWSKA K. 2015 – Elephantids from Pleistocene Poland: State of knowledge. *Quatern. Intern.*, 379: 89–105.
 ROZPORZĄDZENIE Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. DZ. U. z 2017 r. poz. 356.